Интернационализација на системи за СОО (Стручно образовани и обука) во Западен Балкан

Резултати од проектот и генерални заклучоци за заедничко размислување за започнување на процесот на мобилности за учење во земјите од Западен Балкан

„Поддршката на образованието и потенцијалот на младите луѓе на Балканот е клучна за понатамошниот развој на регионот и претставува предуслов за мирен соживот и помирување."
COM(2018) 65 финале, Западен Балкан

„Интернационализацијата не е цел сама по себе. Таа е средство за подготовка на учениците за учење, живеење и работа во интеркултурно општество и меѓународен пазар на труд."
NUFFIC, Холандска организација за интернационализација во образованието

1. Вовед 2
2. Резиме на проектот 3
3. Партнерство 5
3.1. Uniser soc coop 8
3.2. EfVET 9
3.3. Da Vinci College 9
3.4. SEPR 10
3.5. MCAST 10
3.6. INCOMA 11
3.7. ZNI 11
3.8. MODE 11
3.9. Стопанска и индустриска комора на Србија (CCIS) 12
3.10. Albanian Skills 12
3.11. Економска комора на Црна Гора (CEM) 13
3.12. IUS Lifelong Learning Center in Bosnia and Herzegovina 13
3.13. Prishtina REA 14
3.14. Национален центар за развој на иновации и претприемачко учење 14
4. Спроведени активности 15
4.1. Мобилности за учење за ученици од Западен Балкан 15
4.2. Мобилности за наставници и стручен кадар од Западен Балкан 16
4.3. Задачи за обука и настава 18
4.4. Трансверзални активности 19
5. Клучни резултати 20
5.1. Шема за мобилности за ученици 20
5.2. Градење на капацитетот на стручниот кадар 21
5.3. Системска интеграција и развој на мрежата на ЕУ 21
6. Методологија 22
7. Влијание 24
8. Заклучоци и препораки 25

1. Вовед

Интернационализацијата на системите за стручно образование и обука во Западен Балкан добива сè позначајна позиција на агендата на Берлинскиот процес. Стратешката важност на поддршката на мобилности за учење на студентите и наставниот кадар во земјите од проширувањето е потврдена во комуникацијата на Европската комисија „Кредибилна перспектива за проширување за зајакнат ангажман на ЕУ со Западниот Балкан“[1], која гласи:

„Треба да се обезбеди засилена поддршка на образованието, особено на стручното образование и обука (..). Средствата од Еразмус + ќе се удвојат за да им се помогне на уште повеќе млади граѓани од Западен Балкан да студираат и да стекнат искуство во ЕУ, а со тоа да се унапреди економскиот развој и да се промовираат заедничките вредности“.

Пилот повикот „Пилот шема за мобилност на СОО за земјите од проширување и Африка“[2] беше објавен во есента 2018 година од страна на Европската комисија со општа цел да придонесе за ова подобрување и модернизација на системите за СОО во земјите на проширување и Африка. Конкретно, повикот имаше за цел да ги промовира активностите за мобилност за подобрување на вештините и компетенциите на наставниците, учениците и менаџерите СОО, како и професионалните перспективи на младите студенти за зајакнување на врските помеѓу СОО и пазарот на труд.

Во рамките на повикот, проектот „Интернационализација на системите за стручно образование и обука (СОО) во Западен Балкан“[3] (ИНТЕРВЕТ ЗБ) овозможи да работат заедно 14 организации вклучени во СОО од 14 земји (меѓу кои и сите 6 земји од Западен Балкан) за да ја поттикнат културата околу мобилноста и европската димензија на учење во овие земји.

Проектот е изграден врз претпоставката дека, за да се направи мобилноста реалност во овие земји, постои потреба од воведување на „култура на мобилности за учење“ која Европа ја има развиено од лансирањето на програмата Еразмус во 80-тите години. Од суштинско значење е особено да се информираат наставниците, менаџерите и директорите од СОО за мобилностите за учење и да се подобрат нивните компетенции во процесите на планирање и имплементирање на проекти за мобилности.

Поаѓајќи од оваа перспектива, проектот ИНТЕРВЕТ Западен Балкан беше спроведен од јанури 2020 до октомври 2023 година, овозможувајќи им на 426

[1] COM(2018) 65 final
[2] EAC/S34/2018
[3] EAC 2019-0571 INTERVET WB

ученици и 165 вработени во СОО од земјите од Западен Балкан да учествуваат во мобилности за учење, истовремено градејќи ја основата за „систем за мобилности" која ќе допринесе да оваа можност е одржлива на долг рок во сите овие земји.

Овој документ има за цел да ги споделиве главните проектни резултати кои би можеле да донесат додадена вредност на тековното размислување за интернационализацијата на системите за СОО во Западен Балкан во рамката за проширување.

Овој документ се отвора со резиме на проектот (поглавје 2), краток опис на проектот што ги сумира главните елементи и детален опис на сите вклучени партнери со презентација на партнерството (поглавје 3). Четвртото поглавје е посветено на описот на спроведената активност, а во петтото поглавје се претставени главните резултати. Усвоената методологија е опишана во поглавје 6, додека влијанието е анализирано во поглавје 7. Најдобрите практики и успешни приказни (поглавје 8) се фокусираат на некои од главните точки на проектот во однос на искуствата на учесниците, одржливоста на проектот и дисеминацијата. Последното поглавје (поглавје 9) е посветено на клучните лекции и на препораките за Европската комисија и за практичарите за СОО кои се подготвени понатаму да ја развиваат својата соработка со земјите од Западен Балкан.

2. Резиме на проектот

Проектот ИНТЕРВЕТ Западен Балкан значи „Интернационализација на системите за стручно образование и обука (СОО) во Западен Балкан" и е финансиран во 2019 година од Комисијата на ЕУ во рамките на повикот „EAC/S34/2018, пилот шема за мобилност на СОО за земјите од проширување и Африка".

Иницијативата овозможи да заедно работат скоро 4 години – од јануари 2020 до октомври 2023 година – 8 организации вклучени во СОО од некои земји од Европската Унија (Белгија, Франција, Италија, Малта, Холандија, Полска, Словенија, Шпанија) и 6 организации од некои од земјите на проширување (Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија, Србија).

Општата цел на проектот ИНТЕРВЕТ Западен Балкан беше подобрување на квалитетот на обезбедување на СОО во 6те земји од ЗБ, со што се фаворизираше вработливоста на младите луѓе преку организирање на мобилности за учење за студенти и за персоналот од СОО. При спроведувањето на секоја проектна акција, фокусот беше на создавањето на систем за да може да се направи оваа можност одржлива на долг рок.

Поради појавата на Ковид-19, чиј најголем ек беше во текот на првата година од проектот, не сите активности беа целосно спорведени како што беа планирани поади ограничувањата и забранувањата за патување и проблемите поврзани со вакцините. Во секој случај, со одредено прилагодување на форматот и на временската рамка, позитивно се постигнати сите општи цели за секој од вклучените партнери.

Со цел да се постигне општата цел, проектот се фокусираше на две главни меѓусебно поврзани активности: мобилности за учење во форма на пракса во странство за ученици од СОО и градење на компетенции на персоналот од СОО.

Основната проектна активност, мобилноста за учениците од СОО, им овозможи на 426 ученици да искусат 372 краткорочни мобилности и 54 долгорочни мобилности, поминувајќи 1 или 3 месеци на пракса во европска компанија лоцирана во Италија, Франција, Шпанија, СЛовенија или Полска, збогатувајќи се со интернационални искуства и лекции.

Истовремено, 184 наставници и персонал од СОО беа вклучени во меѓународни можности за градење на нивните капацитети. Беа организирани различни видови на активности за да се подготви овој персонал од ЗБ за управување со мобилностите за ученици, како и да се поддржи нивниот развој на нови вештини, компетенции и знаења благодарение на размената на искуства со нивните колеги од ЗБ и од ЕУ. Во рамките на овој проект, наставниците и персоналот од ЗБ беа вклучени во: 3 практична посети на образовни институции, 3 летни школи, 3 семинари за тематски тимови на Efvet и настан организиран од UNISER за недела на наставниците.

Дополнително беа организирани 33 задачи за обука и настава, кои вклучуваа посета на сите држави од ЗБ од страна на персоналот на UNISER, со цел да се обучат наставниците, директорите и административниот персонал на средните стручни училишта за тоа како да планираат и имплементираат проекти за мобилност и да ги поддржат во процесот на подготвување на учениците пред нивното заминување на мобилност во странство.

Во текот на целиот проект, во трансверзалните активности поврзани со менаџерските аспекти од проектот беа вклучени сите партнери.

Благодарение на спроведените активности постигнати се три главни резултати:

- Развиена и тестирана е шема за мобилност за студенти од СОО, неодамна дипломирани и персоналот од СОО, приспособена на карактеристиките на областа на ЗБ.

- Подобрени се компетенциите на персоналот на организациите за СОО во областа на транснационалната мобилност, како и внатрешното управување и администрација, методологијата за планирање и настава по секторски предмети.
- Зголемена е интеграцијата и интеракцијата на различните компоненти на системот за СОО во ЗБ
- Развиена е соработката со неколку европски организации за СОО.

Благодарение на проектот ИНТЕРВЕТ ЗБ, 278 даватели за СОО од сите 6 држави од ЗБ беа вклучени и сега се активно инволвирани во процесот на креирање на култура на мобилност за учење.
Работејќи заедно во текот на 4 години, проектните партнери ја проширија својата мрежа на партнерски организации во странство и ја консолидираа нивната соработка развивајќи неколку нови проекти и соработки кои ќе обезбедат одржливост на шемите за мобилност, дури и по завршувањето на проектот.

3. Партнерство

Партнерството беше внимателно изградено врз основа на целите и очекуваните резултати од проектот и вклучуваше партнери од ЕУ според претходна и успешна соработка во проектите Еразмус+, главно КА1 и КА2.

Европскиот дел од партнерството беше составен од 3 дацатели за СОО (SEPR, MCAST College и ROC Da Vinci) кои се сметаат за екселенции поради нивните добри практики во полето на учење базирано на работа и мобилност за учење, 4 провајдери на мобилности (UNISER, INCOMA, MODE, ZNI) кои се организации специјализирани за имплементација на висококвалитетни искуства за мобилности за учење, како и една европска мрежа на организации за СОО (EfVET).

Вклучените партнери од Западен Балкан беа 2 деловни актери – Стопанска комора и индустрија на Србија и Економска комора на Црна Гора, 1 приватен универзитет – Центар за доживотно учење при Меѓународниот универзитет во Сараево, Босна и Херцеговина, и 3 невладини организации кои го поддршуваат СОО - Prishtina REA од Косово, Националниот центар за развој на иновации и претприемачко учење од Република Северна Македонија и Albanian Skills од Албанија.
Партнерите од ЗБ беа внимателно селектирани со цел да се вклучат организации кои можат да инволвираат средни стручни училишта од територијата на целата држава. Оваа мултипликативна улога обезбеди поголемо влијание и каскаден ефект во однос на градењето на капацитетите и развојот на персоналот. Дополнително, вклученоста на субјектите што го претставуваат деловниот свет обезбеди вистинска поврзаност со потребите на пазарот на труд.

	ПАРТНЕРИ ОД ЕУ								
	Uniser	**Incoma**	**SEPR**	**Mode**	**ZNI**	**Da Vinci**	**Efvet**	**MCAST**	**ВКУПНО**
Држава	Италија	Шпанија	Франција	Полска	Словенија	Холандија	Белгија	Малта	
Едномесечна мобилност за ученици (домаќини)	100	96	53	71	91	0	0	0	**411**
Тромесечна мобилност за ученици (домаќини)	20	20	7	7	0	0	0	0	**54**
ВКУПНО мобилности за ученици (домаќини)	120	116	60	78	91	0	0	0	**465**
ВКУПНО мобилности за стручен кадар (домаќини)	40	14	38	0	0	74	0	42	**208**

	ПАРТНЕРИ ОД Западен Балкан						
	CCIS	Albanian skills	CEM	IUS	Pristhina Rea	НЦРИПУ	ВКУПНО
Држава	Србија	Албанија	Црна Гора	Босна и Херцеговина	Косово	Северна Македонија	
Вклучени училишта	89	48	23	32	63	23	278
ВКУПНО мобилности за ученици	101	107	49	88	49	71	465
ВКУПНО мобилности за стручен кадар	32	32	33	31	48	32	208

3.1. Uniser soc coop

Проектот е заснован и управуван од Uniser Soc. Coop. (Болоња, Италија), непрофитна организација со седиште во Италија, со филијали во Шпанија и Полска, која од 1998 година ја поддржува интернационализацијата на давателите на образование и обука. Благодарение на своето 25-годишно искуство во областа на управување со проекти за мобилност за учење во рамките на програмите на ЕУ, Uniser разви модел на управување и ИТ платформа (Moving Generation) што го олеснува вклучувањето на давателите на СОО кои не можеа да имаат пристап до овие иницијативи, поради недостаток на време, ресурси или компетенции на нивниот персонал.

Идејата на ИНТЕРВЕТ ЗБ беше да го пренесе овој успешен модел и алатки, кои постојано се подобруваат и ажурираат, во земјите кои не се членки на ЕУ, со вклучување на партнери од ЗБ способни да ангажираат центри за СОО од целата земја за да го прошират влијанието и да обезбедат одржливост на проектот.
Во рамките на проектот, Uniser беше домаќин на 120 ученици за време на нивната мобилност за учење, 40 наставници и наставен кадар при нивните активности за

градење капацитети и испрати свој персонал во сите земји на ЗБ за да испорача 30 задачи за настава и обука за поддршка на локалните организации во подготовката и управувањето со мобилноста.

3.2. EfVET

EfVET (Брисел, Белгија) е европска чадор организација на даватели на техничко и стручно образование и обука од 26 земји од Еразмус+. EfVET директно ги претставува ставовите на своите членови за прашањата за стручно образование и обука пред сите институции и тела на Европската унија и одговара на сите соодветни консултативни процеси. EfVET нуди мрежа од, и за, професионалци за поттикнување врски помеѓу истражувачите, деловните луѓе и практичарите во стручното образование и обука и доживотното учење.

Во периодот 2019-2024 година, EfVET имаше за цел да ги поттикне транснационалните партнерства на давателите на СОО, да го поддржи размислувањето и активното вклучување на давателите на СОО во европските политики и да промовира свесност и имплементација на европските политики за СОО на национално и регионално ниво.

Главната додадена вредност што EfVET му ја донесе на проектот беше во однос на вмрежувањето и дисеминацијата. Поконкретно, меѓу другото, EfVET имаше за цел да го промовира квалитетот, релевантноста и атрактивноста на СОО и да ја поттикне меѓународната соработка преку учество на наставници од Западен Балкан на конференциите на Тематскиот тим на EfVET на тема „Интернационализација и мобилност за учење“. Овие состаноци се организираа секоја година и беа одлична можност за градење капацитети и вмрежување за сите учесници.

3.3. Da Vinci College

Колеџот Да Винчи (Дордрехт, Холандија) е регионален колеџ за стручно стручно образование и обука, кој нуди голема разновидност на средни стручни курсеви во различни гранки (технологија и медиуми, бизнис студии и претприемништво, здравје и грижа) заедно со обука и образование (во) компанија за околу 7000 ученици. Колеџот Да Винчи е центар за знаење и експертиза за иновативно и инспиративно СОО, кое истражува иновативни и креативни решенија за тековните и идните прашања на пазарот на трудот.

Да Винчи беше инволвиран во проектот со тоа што беше домаќин на стручниот кадар на средните стручни училишта од ЗБ во активностите за Летната школа и за Практичната посета на образовни институции, како и во организацијата на конференцијата Тематски тим на EfVET во 2021 година, која се одржа онлајн

поради ограничувањата за патувања кои сè уште беа во сила за пандемијата „Ковид-19“ за време на тој период.

3.4. SEPR

SEPR (Лион, Франција) е центар за стручна обука создаден во 1864 година. Тоа е непрофитна организација, која управува со 5 различни образовни организации: 1 средно стручно училиште со 600 редовни студенти, 2 центри за обука за стажирање со 2800 студенти, 1 приватно средно училиште со 150 ученици и 1 институција за долгорочно и континуирано учење што пречекува 150 возрасни лица. SEPR нуди 110 наставни програми во 6 различни области. SEPR има развиено проактивна политика на европска мобилност и отвореност кон светот со конкретна цел да му даде шанса на секој ученик да има професионално и лично искуство во странство и да ја интегрира европската димензија во неговиот курс за обука преку промовирање на мобилност на наставниот и ненаставниот кадар.
Во рамките на проектот, SEPR беше домаќин на стручниот кадар на средните стручни училишта од ЗБ во активностите за Практичната посета на образовни институции благодарение на своето повеќегодишно искуство во однос на можностите за учење, професионалната и културната меѓусебна размена. Покрај тоа, SEPR беше домаќин и на конференцијата за Тематски тим на EfVET во 2022 година, фокусирана на интернационализација, инклузија и одржливост. Последно, но не и најмалку важно, SEPR беше домаќин на 60 ученици од шесте земји од Западен Балкан на кои им организираше искуства за практикантска работа во Лион.

3.5. MCAST

MCAST (Паола, Малта) е најголемата стручна институција во Малта и нуди курсеви во неколку гранки на околу 6.700 редовни студенти и 5.000 вонредни возрасни студенти во текот на секоја академска година. Мисијата што ги води Колеџот и неговите вработени е следната: „Да се обезбеди универзално достапно стручно и професионално образование и обука со меѓународна димензија, одговарајќи на потребите на поединецот и економијата“. Овој проект за MCAST претставуваше прва можност за соработка со земјите од Западен Балкан, а неговото придружување беше направено со цел да се развијат проекти за соработка за меѓусебна размена и збогатување.
Како давател за стручно образование и обука награден со европски стандард, учеството на MCAST беше многу драгоцено бидејќи му овозможи да го сподели своето искуство со наставниците и професионалците од секторот за СОО во земјите на ЗБ, преку посветена Практичната посета на образовни институции. MCAST исто

така виртуелно беше домаќин на изданието на Тематскиот тим на EfVET за 2020 година, организирано онлајн поради избувнувањето на пандемијата „Ковид-19“.

3.6. INCOMA

INCOMA е агенција за обука и истражување со седиште во Севиља (Шпанија) со големо искуство во развој и координација на меѓународни проекти главно финансирани во рамките на програмите на ЕУ, особено во областите на образование, обука и истражување. Главните области на активност на INCOMA е управувањето со проекти за мобилност насочени кон студентите, специјализанти и наставници, инволвирајќи приближно 1.000 луѓе секоја година.
Во рамките на проектот, INCOMA се фокусираше на угостување на 116 студенти од ЗБ за нивната пракса, како и во организирање на една од трите Летни школи за наставници и стручен кадар од ЗБ.

3.7. ZNI

ZNI (Марибор, Словенија) е организација која управува со проекти за мобилност за студенти од стручно образование и обука, невработени лица и за бизниси како поддршка за да им помогне да ги развијат нивните човечки ресурси. ZNI има долгогодишно искуство во развојот и имплементацијата на различни меѓународни проекти и размени за мобилност. Во рамките на Еразмус +, ZNI има организирано работни места во странство за словенечки граѓани и работни места во бизниси низ Словенија за меѓународни кандидати. ZNI дели заедничка историја и култура, и поради таа причина и меѓусебно разбирање, со останатите земји од Западен Балкан. По распадот на Југославија сè уште има преостанати економски врски и соработка меѓу словенечките и балканските компании, а исто така постои и историско продолжување на луѓе кои се преселуваат по работа во Словенија од балканските земји, исто така поради помалите јазични бариери.
Во рамките на проектот, ZNI им понуди квалитетно работно место за пракса на 91 студент од ЗБ во словенечките партнерски компании.

3.8. MODE

Move and Develop Foundation (Вроцлав, Полска) е организација фокусирана на обезбедување образовни можности и поттикнување на мобилност меѓу младите и возрасните со посебен фокус на подготовка на корисниците за предизвиците на пазарот на трудот. MODE е со седиште во Вроцлав и е активен во 5 региони на

Полска и работи со училишта за да им обезбеди на младите луѓе (околу 1000 годишно) можности за образовна мобилност во различни сектори.
Во рамките на проектот, MODE беше домаќин на 78 ученици од СОО од Западен Балкан, 71 за едномесечна пракса и 7 за тромесечна пракса.

3.9. Стопанска и индустриска комора на Србија (CCIS)

Стопанската и индустриска комора на Србија - CCIS (Белград, Србија) е водечка деловна асоцијација во Србија. Најважните столбови на организацијата се: застапување на интересите на стопанството пред Владата на Србија и другите државни органи и институции, поддршка на компаниите преку услуги, посредување и консалтинг и интернационализација на српскиот бизнис преку подобрување на меѓународната економска соработка. CCIS е исто така многу активна во подобрувањето на образовната политика и развојот на доживотното учење. Центарот за едукација и дуално образование на CCIS е поделен на два одделенија. Првото, Одделението за образование, е задолжено за организација на деловни обуки создадени за подобрување на компетенциите и вештините на вработените и раководителите. Другото одделение за Двојно образование и образовни политики е задолжено за формалните образовни активности, т.е. поврзување на деловните и формалните образовни системи со цел да се воспостави образование врз основа на резултатите од учењето во согласност со економските потреби.
Комората беше вклучена во проектот поради нејзиниот контакт со приближно 400 даватели СОО во Србија и континуираната соработка со 80 српски училишта за активности за дуално образование, делувајќи како мост помеѓу СОО и деловните сектори. Благодарение на CCIS, 93 студенти и 32 вработени од Србија учествуваа во иницијативите за учење преку мобилност.

3.10. Albanian Skills

Albanian Skills (Тирана, Албанија) е независна албанско-швајцарска асоцијација без никакви економски намери, верувајќи дека на функционалната економија на една земја неопходно и се потребни добро квалификувани и квалификувани професионалци, покрај теоретски образовани академици. Затоа, невладината организација имаше за цел да ги промовира вештините и со тоа да го подобри препознавањето и статусот на стручното образование и обука во албанското општество. За таа цел, Albanian Skills секоја година ги организира натпреварите за вештини во Албанија. Albanian Skills учествуваа во овој проект, нудејќи им на 48-те албански центри за стручно образование и обука, со кои е во контакт за организацијата на натпреварот за вештини, можност да ја развијат својата

меѓународна димензија и да ги подготват сегашните и идните генерации работници да одговорат на модерните предизвици на европскиот пазар на труд. Благодарение на Albanian Skills, 99 ученици и 32 вработени од целата земја беа вклучени во можностите за учење за мобилност.

3.11. Економска комора на Црна Гора (CEM)

Економската комора на Црна Гора – CEM (Подгорица, Црна Гора) е професионална организација која ги здружува сите трговски субјекти во Црна Гора на задолжителна основа. CEM ги застапува интересите на деловната заедница и преку законски иницијативи кон владините тела и преку постојана посветеност на воведување стандарди во претпријатијата со што се зголемува нивната конкурентност. Во секојдневната поврзаност со компаниите, CEM добива сеопфатен поглед корисен за идентификување на образовните потреби за квалификувана работна сила и напредни технологии од кои е условен идниот раст. CEM ја поддржа имплементацијата на проектот во Црна Гора во која беа вклучени 45 ученици и 33 вработени, со цел да се надмине постојниот јаз во вештини и неусогласеноста помеѓу побарувачката и понудата на пазарот на трудот што ги погоди компаниите-членки на CEM во нивните напори да ги следат европските стандарди за паметен, одржлив и инклузивен раст.

3.12. IUS Lifelong Learning Center in Bosnia and Herzegovina

Меѓународниот универзитет во Сараево - IUS (Сараево, Босна и Херцеговина) е основан од страна на Фондацијата за развој на образованието Сараево во 2004 година. Од своето основање, IUS е вклучен во академскиот развој на регионот, а како дел за важноста што му ја дава на етосот на „доживотното учење“, го формираше Центарот за доживотно учење на IUS за да го сподели своето децениско искуство со луѓето од сите фази и сфери на животот.

Почнувајќи од академската 2013-2014 година, Центарот за доживотно учење на IUS има за цел да помага при личниот и професионалниот развој на јавноста преку образовни програми за компании од јавниот и приватниот сектор, училиштата, меѓународните организации и лица како и приватните граѓани. Со цел да се создаде подобро обучена работна сила и да се придонесе за економијата на Босна и Херцеговина, Центарот за доживотно учење на IUS одржува различни програми за стручна обука и професионален развој, курсеви за странски јазици и компјутерска писменост, програми за сертификати и семинари.

Центарот за доживотно учење на IUS учествуваше во овој проект со вклучување на училишта за стручно стручно образование и обука од целата земја и со поддршка за нивно испраќање на 80 ученици и 31 стручен кадар од СОО.

3.13. Prishtina REA

Приштина REA (Приштина, Косово) е основана на иницијатива на Европската агенција за реконструкција (ЕАР) во 2001 година како дел од Програмата за интегриран развој на малите и средни претпријатија на Европската унија за Косово. Со седиште во Приштина, како давател на услуги со најголемо искуство во економски развој во Косово, Агенцијата го поддржува развојот на политики кои го стимулираат економскиот развој, развојот на заедницата, социјалната интеграција и социјалната инклузија, притоа нудејќи огромно искуство во дизајнирање и испорака на услуги за поттикнување на социо-економскиот развој и партнерската соработка. Prishtina REA е сертифициран со ISO 9001:2015 и ISO 27001:2013, со што се обезбедува одржување на високо ниво на квалитет и безбедност на информациите во сите аспекти од нејзиното работење. Prishtina REA успеа да стане меѓународно признат партнер за имплементација на иновации со национални и меѓународни договори врз основа на нејзините процедури за обезбедување квалитет.

Приштина REA учествуваше во овој проек, со цел да придонесе за развојот на СОО во Косово, вклучувајќи околу 50 провајдери на СОО во активностите на проектот и дозволувајќи им да испратат 44 ученици и 48 вработени во земјите ид ЕУ, поттикнувајќи ја имплементацијата на искуствата за мобилност за учење и стекнувањето на експертизи кои треба да се интегрираат во училишното образование.

3.14. Национален центар за развој на иновации и претприемачко учење

Националниот центар за развој на иновации и претприемачко учење - НЦРИПУ (Скопје, Република Северна Македонија) е основан во ноември 2009 година со финансиска поддршка од Австриската развојна соработка (ADC) во Република Северна Македонија. Мисијата на НЦРИПУ е промоција, поддршка и развој на иновациите и претприемничкото учење, со цел да се намали невработеноста преку создавање нови иновативни бизниси и зајакнување на секторот за мали и средни претпријатија во Република Северна Македонија.

Благодарение на НЦРИПУ, 65 ученици и 32 вработени од Република Северна Македонија беа вклучени во можностите за мобилност за учење, помагајќи да се развие поконзистентен и ефективен систем на техничко образование и обука.

4. Спроведени активности

Основните проектни активности се поврзани со нудење искуства за мобилност за учење на учениците од средните стручни училишта преку одење во земјите на ЕУ за искуства засновани на работа, како и вклучување во меѓународни можности за градење на капацитети за наставниците и стручниот кадар од СОО. Покрај тоа, трансверзалните активности, поврзани со менаџерските аспекти на проектот, ги вклучија сите партнери во текот на целото времетраење на проектот.
Подолу повеќе детали за главните спроведени активности.

4.1. Мобилности за учење за ученици од Западен Балкан

Мобилноста за учење на учениците беше срцето на проектот, во кој беа вклучени вкупно 426 ученици од целиот Западен Балкан.

За време на траењето на проектот, беа организирани 372 краткорочни мобилности за ученици од СОО кои посетуваат курсеви за квалификација на ниво на EQF4 во 6-те целни земји од ЗБ. Тие учествуваа во едномесечна пракса во европска компанија лоцирана во Италија, Франција, Шпанија, Словенија или Полска. Секоја група учесници беше придружувана од придружно лице (вкупно 39) кое ги следеше во текот на целото времетраење на мобилноста. Овие искуства им овозможија на учениците да го збогатат својот пат на обука со меѓународни и димензии на учење базирани на работа.

Особено овие можности ги опремија младите луѓе со клучни и професионални компетенции кои ќе ја олеснат нивната транзиција кон пазарот на трудот и нивниот личен развој. Учениците беа селектирани, имаа подготовка за нивниот претстој, беа придружени од квалификуван кадар и менторирани за време на целото нивно искуство, како и откако се вратија дома.

Дополнително беа организирани 54 долгорочни мобилности за учење врз основа на работа во странство во траење од 3 месеци, за учениците од СОО (EQF4 и EQF5). Овие учениците беа неодамна матурирани (во рок од 12 месеци) од 6-те земји од Западен Балкан вклучени во проектот. Искуствата беа замислени како природна врска помеѓу образованието и пазарот на трудот. Учениците од СОО ја продолжија својата обука, ја збогатија својата наставна програма и се стекнаа со дополнителни професионални компетенции кои придонесоа за развој на локалната економија и го олеснија нивниот премин на пазарот на труд.

	CCIS	Albanian skills	CEM	IUS	Prhistina Rea	НЦРИПУ	ВКУПНО
Едномесечна мобилност за ученици (со вклучени придружни лица)	90	88	45	75	46	67	**411**
Едномесечна мобилност за ученици (без придружни лица)	82	80	41	67	41	61	**372**
Тромесечна мобилност за ученици	11	19	4	13	3	4	**54**
ВКУПНО мобилности за ученици	101	107	49	88	49	71	**465**

4.2. Мобилности за наставници и стручен кадар од Западен Балкан

Алоцирани се многу напори и ресурси за развој на вештини, компетенции и знаења во персоналот на давателите на стручно образование и обука од земјите од ЗБ кои се однесуваат на темата мобилност и учење со работа. Проектот ја адресира оваа цел со 3 различни типови на мобилности кои конкретно ги таргетираат наставниците и стручниот кадар за стручно образование и обука на Западен Балкан.

Првата активност наменета за стручниот кадар за СОО се состоеше од Практична посета на образовни институции (Job Shadowing), што им овозможи на 57 наставници и стручен кадар да одат на еднонеделна посета на три екселенции за СОО во Европа: SEPR во Франција (ноември 2021 година); Колеџ Да Винчи во Холандија (април 2022 година); и MCAST во Малта (октомври 2022 година). Благодарение на Практичната посета на образовни институции, наставниците и стручниот кадар имаа можност да видат некои од најдобрите практики во областа на СОО имплементирани во Европа. Учесниците ги посетија организациите за СОО и поминаа три дена со персоналот и колегите од ЕУ, работејќи заедно и разменувајќи наставни програми, методологии и алатки за обука, стратегии за интернационализација и управување со проекти за мобилност.

Втората активност наменета за стручниот кадар за СОО беше посета на 3 Летни школи (Summer School) на тема мобилност за учење. Овие обуки за наставници беа организирани од Uniser во Италија (јуни и 2020), INCOMA во Шпанија (јули 2021) и Колеџ Да Винчи во Холандија (април 2022) и им овозможија на 42 наставници и стручен кадар за стручно образование и обука од 6-те земји на ЗБ да се обучат за мобилност на СОО од предавачи и експерти, споделувајќи добри практики со учесниците од други земји на ЕУ.
Поради Ковид-19 пандемијата, првата Летна школа беше организирана во онлајн форма и главниот фокус беше на подготовка на наставниците од целиот Западен Балкан за управување со претстојните мобилности на учениците, без оглед на овој тежок период.

Третата активност наменета за стручниот кадар за СОО беше поврзана со годишните семинари за Тематските тимови на Efvet. Започнати во 2018 година, Тематските тимови се групи на организации за СОО кои дејствуваат како „тинк тенкови" и претставуваат референтна точка за СОО во 5 специфични области: Училиште-претпријатие; Технологии и индустрија 4.0; Социјална инклузија; Мобилност за учење и интернационализација; Заеднички европски квалификации; Учење со овозможена технологија.
Учеството на наставниците за стручно образование и обука во годишните семинари на Тематските тимови од областа „Мобилност за учење и интернационализација" беше дел од стратегијата за градење на компетенциите на партнерството што создаде можности за воведување нови елементи на иновации во земјите на ЗБ.
Првите два семинари на Тематски тимови, организирани од MCAST од Малта во јуни 2020 година и од колеџот Да Винчи од Холандија во мај 2021 година, се одржаа онлајн поради пандемијата „Ковид-19". Третиот Тематски тим семинар, организиран во мај 2022 година од страна на SEPR со поддршка на Efvet и Uniser, се одржа во Лион и вклучи 20 претставници од ЗБ меѓу 102 практичари од целиот свет.
Покрај тоа, поради неможноста да се патува за време на првите два семинари за Тематски тим, 24 вработени и наставници од ЗБ беа поканети да присуствуваат на Неделата на наставниците на Uniser во мај 2023 година, тридневен настан посветен на градење капацитети и обука на наставниците за интернационализација во образованието.

	Датум	Место	Учесници
I Практична посета на образовни институции (Job shadowing)	ноември 2021	Франција	18
II Практична посета на образовни институции (Job shadowing)	април 2022	Холандија	19

III Практична посета на образовни институции (Job shadowing)	октомври 2022	Малта	20
I Летна школа (Summer School)	јуни 2020	Онлајн	16
II Летна школа (Summer School)	јули 2021	Шпанија	14
III Летна школа (Summer School)	април 2022	Холандија	12
I Тематкси тим (Thematic Team)	јуни 2020	Онлајн	20
II Тематкси тим (Thematic Team)	мај 2021	Онлајн	43
III Тематкси тим (Thematic Team)	мај 2022	Франција	22
Недела на наставниците на Uniser (Uniser Teacher week)	мај 2023	Италија	24
ВКУПНО мобилности			208

4.3. Задачи за обука и настава

Не сите мобилности на персоналот беа ориентирани кон ЕУ. 33 задачи за обука и наставна го донесоа персоналот на Uniser во земјите на ЗБ да ги обучи кадарот и учениците од СОО.

18-те задачи за обука имаа за цел да ги обучат наставниците, директорите и административниот персонал на училиштата за стручно образование и обука за тоа како да планираат и имплементираат проект за мобилност, како и да ги подготват за управување со претстојните мобилности на учениците.

15-те наставни задачи овозможија да се зајакне подготовката пред заминувањето на учениците од СОО обезбедена од локалните партнери .

Преформулирањето на активностите поради пандемијата „Ковид-19" го претвори првиот круг од 6 задачи за обука (21 мај и 24 јуни 2020 година) во виртуелни веб-сесии распоредени во текот на 6 дена, организирани во секоја земја на ЗБ.

6 Виртуелни задачи за обука
12 Задачи за обука во живо
15 Задачи за настава
607 стручен кадар од ЗБ инволвиран

4.4. Трансверзални активности

Во однос на спроведувањето на основните активности за мобилност, партнерите работеа на генералното управување со проектот. За да се направи тоа, неколку трансверзални активности поврзани со координација на проектот, управување со квалитетот, дисеминацијата и одржливоста ги вклучија сите партнери во текот на целото времетраење на проектот.

Особено клучна улога за сите задачи поврзани со управувањето со проекти имаа 5-те состаноци на транснационални состаноци со проектните партнери: 1 Почетен состанок (онлајн, во јуни 2020 година), 3 годишни состаноци (Сараево, јуни 2021 година; Белград, март 2022 година; Тирана, Ноември 2022), 1 финален состанок (Брисел, септември 2023 година). На овие состаноци присуствуваа претставници на сите партнери назначени од нивните организации како „членови на координативната група“. За време на состаноците, партнерите на пленарни сесии известуваа за своите постигнувања, работеа во групи и разговараа за организацијата на активностите во наредните месеци, ги решаваа сите административни и квалитетни прашања. Поради пандемијата „Ковид-19“, почетниот состанок одржан во јуни 2020 година беше организиран онлајн.

Овие трансверзални активности доведоа до развој на неколку резултати како што се:
- веб-страницата на проектот, која содржи блог каде што беа објавени искуствата на учениците и наставниците и главните вести од проектот;
- промотивните видеа, кои може да се користат и по завршувањето на проектот, за промовирање на искуствата за мобилност во земјите од Западен Балкан;
- видео насоки, создадени со цел да понудат поддршка и практични предлози за новодојдените организации кои би сакале да започнат со управување на меѓународни проекти за мобилност;
- дел во платформата Moving Generation посветена на проектот. Сите партнери вклучени во мобилноста на учениците и 98-те учесници кои учествуваа во последниот круг на мобилности имаа пристап до платформата и ја користеа за размена на корисни информации за нивното искуство;
- рецензијата од колеги, методологија што ја користат европските партнери за да се изврши евалуација на активностите што ги спроведуваат партнерите од Западен Балкан и нивните конзорциуми за мобилност за стручното образование и обуки.

5. Клучни резултати

Основната цел на проектот, подобрување на квалитетот на обезбедување стручно образование и обука во Западен Балкан преку поддршка на неговата меѓународна димензија и обезбедување можности за мобилност за учење, е постигната со активностите опишани во претходното поглавје.
Во следниот пасус се наоѓа описот на главните резултати по целна група:

5.1. Шема за мобилности за ученици

Беше развиена, тестирана и вклучена иновативна шема за мобилност, прилагодена на карактеристиките на зоната на Западен Балкан. Мобилностите ги вклучија учениците од СОО и неодамна матурираните ученици за да ги подобрат клучните компетенции и професионални вештини кај учениците, со што ќе се пополни празнината со оние вештини кои му се потребни на локалниот бизнис сектор и ќе се олесни нивната транзиција на пазарот на труд. Во исто време, меѓународното искуство ја подигна свеста кај учениците за Европската Унија, особено во однос на концептот на доживотно учење, општеството на знаење и активното граѓанство.
За да се обезбеди одржливост на шемата за мобилност, беше подготвен комплет со алатки за тоа како успешно да се воспостави проект за мобилност што ги содржи најдобрите практики кои произлегуваат од фазата на тестирање и истиот беше достапен за сите практичари од Западен Балкан.

Исто така, меѓу партнерите беа анализирани и дискутирани потребите и карактеристиките на системите за стручно образование и обука на секоја земја испраќач. Конечната организација на активностите ги зеде предвид резултатите од анализата со цел да се развие идна сеопфатна програма за мобилност на СОО во Западен Балкан.

465 ученици од ЗБ кои земаа учество во мобилности за учење
278 средни стручни училишта вклучени од ЗБ
1 комплет со алатки за управување со мобилности за учење

5.2. Градење на капацитетот на стручниот кадар

Компетенциите на стручниот кадар на организациите за стручно образование и обука во областа на транснационалната мобилност, како и внатрешното управување и администрација, методологијата за планирање и настава по секторски предмети беа подобрени преку мобилностите за учење.

Ова беше можно благодарение на активностите насочени кон персоналот и имаа за цел да овозможат средби и размени меѓу персоналот на организациите за СОО и давателите на мобилност и зголемување на можностите за обука на работното место за кадарот на организациите за СОО, со специфичен фокус на управувањето проекти за мобилност, ECVET и иновативни методологии за настава на секторски предмети.

Севкупно беа вклучени 278 даватели на стручно образование и обука од сите 6 земји на ЗБ кои сега се активни чинители на процесот на создавање култура на мобилност за учење.

278 средни стручни училишта вклучени од ЗБ
208 наставници и стручен кадар вклучени од ЗБ

5.3. Системска интеграција и развој на мрежата на ЕУ

Проектот овозможи да се зајакне интеграцијата и интеракцијата на различните компоненти на системот за стручно образование и обука: училиштата, деловните актери, давателите на мобилност и локалните власти соработуваа во текот на целото времетраење на проектот на локално ниво. Покрај тоа, благодарение на проектот, партнерските организации од европските земји и од Западен Балкан ја подобрија нивната соработка и тоа им овозможи да воспостават мрежа на засегнати страни кои обезбедуваат одржливост на шемите за мобилност, дури и по завршувањето на проектот.

Особено училиштата за стручно образование и обука од Србија и Република Северна Македонија - двете земји каде што беше можно да се аплицира за Еразмус+ фондови - аплицираа за проекти за мобилност на Еразмус и продолжуваат да ги испраќаат своите ученици и персонал во земјите на ЕУ. Од друга страна,

партнерските организации од Албанија и Босна и Херцеговина одлучија да започнат со развивање на иницијативи за Интернационализација-Дома, преку домаќинство на студенти и вработени од земјите на ЕУ (види Анекс 1)

6. Методологија

Uniser има 25-годишно искуство во управувањето со проекти за мобилности за учење во рамките на програмите на ЕУ, остварувајќи ја општата - цел да им се овозможи на сите млади луѓе да имаат барем едно искуство во мобилност за време на нивното образование. Во текот на годините, Uniser разви модел за управување со проекти за мобилност и ИТ платформа (Moving Generation) што го олесни учеството на давателите на СОО кои не можеа да имаат пристап до овие иницијативи, поради недостаток на мрежа во странство, време, ресурси или компетенции на нивниот персонал. Конкретно, Uniser поддржа неколку училишта за стручно образование и обука за градење и управување со Еразмус + апликации користејќи го „пристапот на конзорциуми за мобилност“, во кој неколку училишта, обединети поради нивниот сектор или географска област, развија уникатна Еразмус+ апликација, придружувајќи ги нивните ресурси и контакти за да им овозможат на нивните ученици и вработени да имаат корист од искуствата за мобилност за учење.

Идејата на Intervet WB беше да го пренесе овој успешен модел во земјите кои не се членки на ЕУ, овозможувајќи им на партнерските организации да се стекнат со компетенции за да вклучат центри за стручно образование и обука од цела земја и да им понудат на своите ученици искуства за мобилност за учење базирано на работа во странство, но исто така да ги вклучат и своите наставници и стручен кадар во активностите за градење капацитети (практични посети и размена на најдобри практики).

Со цел да се развие системот на шеми за мобилност, партнерството започна од анализа на контекстот на СОО во секоја земја од Западен Балкан, со специфичен фокус на тоа како е структуриран, главните карактеристики, предизвиците и законите и правилата што ја регулираат меѓународната мобилност (доколку постои). Тргнувајќи од оваа анализа, партнерите отворија официјални канали за комуникација со локалните власти со цел да се најде правен начин за препознавање на искуствата од мобилност во образовниот пат на учениците.

По анализата беше воспоставен прввиот контакт со институциите и беа отворени првите повици за учесници во земјите испраќачи. Секој партнер од Западен Балкан ја промовираше можноста меѓу училиштата за стручно образование и обука во својата мрежа и организираше настани на кои им ја објаснуваше националната правна рамка на искуствата за мобилност за учење на училиштата.

Uniser, поддржан од секој локален партнер, се грижеше за селекцијата и подготовката на учениците и персоналот што учествуваа на мобилностите. Покрај тоа, секој локален партнер беше вклучен во сите фази на управувањето со мобилноста, доживувајќи како да ги водат и надгледуваат учениците, како да управуваат со проектот и партнерството и како да се справуваат со сите документи и административни прашања. Благодарение на овие години соработка, давателите на СОО од секоја земја сега се во контакт и можат да соработуваат. Тие знаат како да подготват и управуваат со проект и развија поширока мрежа на локално и на меѓународно ниво.

Со цел да им се олесни на организациите од Западен Балкан да управуваат со активностите за мобилност и да споделуваат информации со нивната мрежа на училишта, создаден е простор во рамките на платформата Moving Generation кој им овозможува на партнерските организации да ги:

- Планираат тековите на мобилност заедно со партнерите-домаќини;
- Изберат учесници онлајн;
- Споделат информации со учесниците преку платформата;
- Споделат со партнерите-домаќини информации за буџетот и датумите на мобилност;
- Чуваат сите податоци за мобилноста на безбедно место.

Moving Generation се користеше само за последниот круг на мобилности, но сепак е корисна алатка што ќе ја користат сите партнерски организации за секој следен проект за мобилност, финансиран од Еразмус+ или од некои други фондови.

Моделот на конзорциуми и развиените ИТ алатки, кои сè уште се подобруваат и ажурираат, сега се користат во сите земји на Западен Балкан и секоја година овозможуваат учество на сè поголем број студенти од СОО во незаборавни искуства на мобилности низ цела Европа.

7. Влијание

Благодарение на проектот беше можно да се постигне значително влијание врз учесниците во активностите за мобилност (ученици и персонал за стручно образование и обука).
Во однос на учениците, можностите за мобилност имаат влијание и во смисла на поголема вработливост и во приближувањето на свеста за ЕУ. Работните искуства во странство го фаворизираа стекнувањето клучни компетенции и професионални компетенции. Конкретно, проектот имаше клучна улога за сите учесници да стекнат самодоверба и да ја програмираат својата иднина според она што го научиле за време на искуството во странство.

Едномесечни мобилности за ученици:
Развој на нови професионални вештини: 4,1 од 5 во просек
Развој на нови клучни компетенции: 4,3 од 5 во просек
Тромесечни мобилности за ученици:
Развој на нови професионални вештини: 3,5 од 5 во просек
Развој на нови клучни компетенции: 4,1 од 5 во просек

[4]

Во однос на наставниците и стручниот кадар на организациите за стручно образование и обука, стекнатите компетенции ја покриваа областа на управување со проекти за транснационална мобилност, како и методологијата на планирање и настава по секторски предмети. Важно е да се спомене дека ова е важен резултат имајќи предвид дека генерално сите активности за обука беа на англиски јазик и дека постоеше силна јазична бариера за наставниците и персоналот (особено наставниците по стручни предмети).

Индиректно, проектот донесе важна промена во системите за стручно образование и обука на вклучените земји од Западен Балкан. Масивната инвестиција во активностите за градење капацитети генерираше промена од почетната ситуација за персоналот за стручно образование и обука во Западен Балкан. Тие се здобија со знаење за сите аспекти од мобилноста: управување со проекти (КА1), интегрирање на транснационални активности во нивната наставна методологија, како и повеќе знаења за програмата Еразмус+, ECVET и нејзините алатки. Сите партнерски организации од Западен Балкан, во близок контакт со локалните и националните актери и власти во областа на образованието, ја развиваа експертизата и

[4] Participants auto-assessment, final questionnaire filled by 15 LT learners and 192 ST learners.

контактите за имплементација на важни иновации во националните системи за СОО, забрзувајќи го реформскиот процес кој е во тек со цел приклучување на Европската унија.

Последно, но не и помалку важно, ИНТЕРВЕТ ЗБ беше важен камен-темелник за зајакнување на соработката меѓу Европа и земјите од Западен Балкан ва полето на стручно образование и обука.

8. Заклучоци и препораки

Спроведувањето на овој проект, една од првите иницијативи за пилотирање на мобилноста за учење во ЗБ, и неговото лансирање во исто време кога се појави и Ковид-19 В, беше многу предизвикувачко, но во исто време постигнатите резултати се многу наградувачки за сите вклучени партнери и за локалните заедници.

Ова се клучните научени лекции што сакаме да ги споделиме:

I. **Мобилности надвор од Европа: многу моќна алатка што треба дополнително да се развива**

Како прва точка, многу е важно да се стане свесен за големата потреба од мобилностите за учење и нивното последователното влијание за системите за СОО надвор од Европската Унија. Сите партнери кои веќе работат со проектот Еразмус+ забележаа дека во земјите на Западен Балкан кои претходно не можеа да имаат корист од програмите како што е Еразмус+, ваквото искуство може да донесе огромна додадена вредност на учесниците и, во согласност на нив, и на локалните заедници.

Благодарение на овие позитивни искуства добивме многу манифестации на интерес од училиштата за стручно образование и обука во земјите на Западен Балкан кои се подготвени да ги испратат своите ученици во странство на одреден период на практикантска работа. Меѓутоа, бидејќи националните агенции за Еразмус+ се присутни само во Србија и Северна Македонија, невозможно е многу од балканските држави да учествуваат во програмата како организации-испраќачи. Поради оваа причина, би сакале да предложиме да се забрза процесот на создавање на национални агенции во сите земји на Западен Балкан, со цел да им се даде можност на сите училишта од Западен Балкан полесно да соработуваат со европските и така да го поддржат создавањето идентитет на ЕУ и чувство на припадност.

II. Мобилности за стручно образование и обука наспроти мобилности за високо образование: обрнете внимание на буџетот

Друго важно учење кое доаѓа од управувањето со проекти е поврзано со буџетот. За да се пресметаат грантови за егзистенција за учениците во пилот повиците, Комисијата одлучи да користи систем сличен на оној што се користи за пресметување на грантовите за високо образование во Еразмус+, што доведе до грантови за егзистенција за 25-30% пониски од оној што се користи за СОО мобилности во земјите на ЕУ.

Сепак, овој систем не зема предвид дека учениците кои учествуваат во проектите се од средното стручно образование и обука, а не од високото образование, па затоа овие ученици се помлади и помалку автономни од студентите и им треба значителна поддршка во организацијата на нивната пракса во странство. Покрај тоа, тие често имаат тешко потекло и доаѓаат од земји со неповолен девизен курс, па нивните семејства не можат многу финансиски да ги издржуваат.

Поради сите овие причини и со цел да се обезбеди еднаков пристап до овој вид на искуство, би предложиле во идните повици да се користи системот за дневни тарифи за стручно образование и обука, а не за високото образование.

Како заклучок, проектот ИНТЕРВЕТ ЗБ донесе важен придонес за засадување на коренот на културата на учење мобилност во земјите на ЗБ.

Овие мали корења навистина брзо ќе растат, ќе процветаат и ќе се шират насекаде околу нивниот капацитет за збогатување, иновации и поврзување, унапредувајќи го економскиот развој и промовирајќи заеднички вредности низ земјите од Западен Балкан.